

Legende i mitovi kao nematerijalna baština

Janeš, Gita

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:615953>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2019./2020.

Gita Janeš

Legende i mitovi kao nematerijalna baština

Završni rad

Mentor: dr. sc. Željka Miklošević

Zagreb, rujan 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

Sadržaj.....	iii
1. Uvod.....	1
2. Nematerijalna kulturna baština	3
2.1. Konvencija o zaštiti nematerijalne baštine	4
3. Usmena tradicija	6
3.1. Legende	7
3.2. Mitovi	7
4. Legende i mitovi kao dio nematerijalne kulturne baštine	9
4.1. Gíóng festival u Phù Đổng i Sóc hramovima.....	9
4.2. Usmena baština svečanosti <i>Gelede</i>	11
4.3. <i>Eshuva</i> , molitve pjevane na Harákmbut jeziku Huachipaire plemena u Peruu	12
4.4. Picokijada	14
4.5. Legenda o nastanku Šparožne jame	15
5. Legende i mitovi kao dio materijalne baštine	17
6. Zaštita nematerijalne kulturne baštine	22
7. Zaključak.....	25
8. Literatura.....	26
Sažetak	29
Summary	30

1. Uvod

Kultura je proizvod čovječanstva, od kada postoje ljudi, postoji i kultura. Ona je ukupnost svih čovjekovih stvaralaštva, vrijednosti i znanja. Skup materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara koji se nasljeđuju od prethodnih generacija se naziva baština. Danas je prepoznata važnost i vrijednost materijalne i nematerijalne kulturne baštine te se radi na njihovom očuvanju i zaštiti.

Nematerijalna kulturna baština je definirana 2003. godine na Konvenciji za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. Na Konvenciji su donijete i preporuke vezane za zaštitu nematerijalne baštine te su stvorene dvije liste: *Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva* i *Lista nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Navedenim listama i smjernicama Konvencija potiče zemlje da prepoznaju vlastitu nematerijalnu kulturnu baštinu i da naprave potrebne korake za njeno očuvanje i zaštitu. Ujedno potiču i suradnju s lokalnim zajednicama čija se tradicija i kultura želi zabilježiti i očuvati.

Mnogi stručnjaci kritiziraju Konvenciju jer iako se ona smatra korakom naprijed u zaštiti nematerijalne kulturne baštine, smjernice koje su donesene nisu prilagođene zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Smjernice se temelje na dokumentaciji i zapisivanju baštine kao obliku zaštite, ali nematerijalna kulturna baština je usko vezana uz zajednicu kojoj pripada i načine na koji ta zajednica održava tu baštinu. Dokumentiranjem kao jednim načinom zaštite, nematerijalna baština bi izgubila svrhu i jednu od glavnih karakteristika, a to je da je promjenjiva i da se razvija zajedno sa onima koji ju prakticiraju.

Veliki dio nematerijalne kulturne baštine čini usmena tradicija. Ona se sastoji od priča i pjesama koje govore o povijesti, tradicijama, vjerovanjima i stavovima neke zajednice. Česti elementi tih priča i pjesama su legende i mitovi, koji pomažu da se objasne pojave koje se ne mogu objasniti putem činjenica i dokaza. Usmena tradicija je od velike važnosti jer se njome prenosi znanje na nove generacije i tako održava tradicija i identitet zajednice.

Ovaj rad se fokusira na legende i mitove kao dio nematerijalne baštine tako da su u sklopu rada navedeni i opisani primjeri nematerijalne kulturne baštine koji se baziraju na njima. Navedeni primjeri su iz različitih područja svijeta, a zajedničko im je što se temelje na dugogodišnjoj tradiciji, velikom značenju za zajednicu i što uključuju legende i mitove svoga područja. Mitovi i legende su obilježili povijest mnogih kultura. Iako su služili, a i još uvijek služe, kao

inspiracija za mnoga književna, glazbena, likovna, a kasnije i filmska, djela, njihova je najveća vrijednost u tome što su bili dio svakodnevnog socijalnog života zajednice i služili u edukativne i zabavne svrhe.

2. Nematerijalna kulturna baština

„Nematerijalna kulturna baština znači vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvataju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom poviješću koja im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti.“ (Narodne novine 2005)

Nematerijalna baština ne predstavlja samo povijest i tradicije zajednica, nego i suvremene ruralne i urbane prakse u kojima sudjeluju različite kulturne skupine. Često se dijeli među skupinama ljudi, tako da mjesta koja su blizu jedna drugima mogu imati slične tradicije. Također, može se dogoditi da se tradicija i kultura nekog mjesta proširi na veće područje ili na suprotnu stranu svijeta zbog migracija stanovnika. Kako se prenosi s generacije na generaciju tako se i razvija i prilagođava okolini, ali u središtu svega svejedno ostaje ta osnovna tradicija koja pridonosi identitetu zajednice, daje osjećaj zajedništva i služi kao poveznica s prošlošću. Nematerijalna kulturna baština ovisi o ljudima. Dok god ljudi održavaju znanje o tradicijama, vještinama i običajima svojih zajednica i prenose to znanje dalje, njen značaj ostaje (UNESCO 2009, 4-5).

O povezanosti nematerijalne kulturne baštine i zajednice te važnosti zajednice za njen opstanak Blake tvrdi da:

„Za razliku od lokaliteta, spomenika ili artefakta kojima je materijalno postojanje neovisno o pojedincu ili društvu koje ih je stvorilo [...], nematerijalna kulturna baština samo kroz djelovanje pripadnika neke kulture ima bilo kakvo sadašnje postojanje te jedino njihovim sudjelovanjem u prijenosu same baštine, ona može imati bilo kakav budući opstanak.“ (Blake 2009, 65)

Nadalje, Munjeri (2004, 13) navodi da materijalne stvari kao što su objekti, zgrade, i sl., postaju baština kada odražavaju vrijednosti društva te se zato materijalna baština može interpretirati jedino putem nematerijalne baštine. U istome članku Munjeri spominje problem autentičnosti kulturne baštine i kako je ona bila povezana samo sa vrijednostima koje su se odnosile na fizičke attribute baštine. S vremenom se shvatilo da se pojam autentičnosti treba redefinirati te je to dovelo do Dokumenta o autentičnosti iz Nare, koji je donesen 1994. godine. Ovaj dokument je važan jer je započeo raspravu o autentičnosti i shvaćanju kulturne baštine kao nečega što nije vezano samo uz materijalno, te je usmjerio pažnju na nematerijalne aspekte

kulturne baštine i na zajednice. Dokument naglašava raznolikost i bogatstvo kultura i baštine u svijetu te potrebu za njihovim poštovanjem i zaštitom. Također, unutar Dokumenta se navodi da je za procjenu autentičnosti baštine potrebno imati razne izvore informacija, te informacije bi mogle biti o dizajnu, strukturi, funkciji, tradicijama, tehnikama, osjećajima, lokaciji, itd., ali ono što je važno je da se ne odnose samo na materijalne aspekte baštine. Napominje se i kako nije moguće procjenjivati svu baštinu prema istim kriterijima autentičnosti, jer se vrijednosti i informacije razlikuju od kulture do kulture, stoga ju je potrebno procjenjivati s obzirom na kulturu kojoj pripada (ICOMOS 1994).

2.1. Konvencija o zaštiti nematerijalne baštine

Glavna konvencija vezana uz temu nematerijalne kulturne baštine je Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, koja je sastavljena 2003. godine u Parizu tijekom sjednice Opće skupštine UNESCO-a. Ona se temelji na već postojećim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima te na Preporuci UNESCO-a o zaštiti tradicionalne kulture i folklora iz 1989., Općoj deklaraciji UNESCO-a o kulturnoj raznolikosti iz 2001. i Istambulskoj deklaraciji iz 2002. (Narodne novine 2005).

U Konvenciji (Narodne novine 2005) se navodi da je svrha da se „zaštiti nematerijalna kulturna baština; osigura poštivanje nematerijalne kulturne baštine zajednica, skupina i pojedinaca kojih se to tiče; podići svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, kao i o osiguravanju uzajamnog uvažavanja te baštine; te da se osigura međunarodnu suradnju i pomoć.“

U sklopu Konvencije prepoznata je ugroženost nematerijalne kulturne baštine u današnjem društvu:

„prepoznajući da procesi globalizacije i društvene transformacije, uz uvjete koje stvaraju za obnovljeni dijalog među zajednicama, također dovode, kao i fenomen netolerantnosti, do ozbiljnih opasnosti gubitka vrijednosti, nestajanja i uništenja nematerijalne kulturne baštine, posebice zbog nedostatka izvora sredstava za zaštitu te baštine.“ (Narodne novine 2005)

Također se ističe i važnost zajednica, pogotovo onih starosjedilačkih:

„prepoznajući da zajednice, posebice starosjedilačke zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci igraju važnu ulogu u proizvodnji, zaštiti, održavanju i ponovnom stvaranju nematerijalne kulturne baštine te tako pomažu jačanju kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti.“ (Narodne novine 2005)

Konvencijom (Narodne novine 2005) su utemeljeni *Opća skupština država stranaka* i *Međuvladin odbor za zaštitu nematerijalne kulturne baštine*, koji bi donosili odluke i nadgledali provođenje ove konvencije. Zajedno s time, Konvencija (Narodne novine 2005) navodi da bi države trebale:

- sastavljati popise nematerijalne kulturne baštine na vlastitom teritoriju
- podnositi periodička izvješća Odboru
- stvoriti opću politiku za promicanje funkcije nematerijalne kulturne baštine
- osnovati nadležna tijela za zaštitu nematerijalne kulturne baštine
- poticati istraživanja o zaštiti nematerijalne kulturne baštine
- poticati obrazovanje o nematerijalnoj kulturnoj baštini i njenoj zaštiti putem obrazovnih i informativnih programa
- utemeljiti institucije za dokumentiranje nematerijalne kulturne baštine
- održavati međunarodnu suradnju

Jedna od važnijih smjernica je ona u Članku 15., a glasi:

„U okviru svojih aktivnosti zaštite nematerijalne kulturne baštine svaka država stranka nastoji osigurati najšire moguće sudjelovanje zajednica, skupina i, u nekim slučajevima, pojedinaca koji stvaraju, održavaju i prenose tu baštinu te ih aktivno uključuje u svoje postupke.“ (Narodne novine 2005)

Prema Konvenciji o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (Narodne novine 2005), nematerijalna baština se manifestira kroz:

- „usmenu predaju i izričaje, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine,
- izvedbene umjetnosti,
- običaje, obrede i svečanosti,
- znanje i vještine vezane uz prirodu i svemir,
- tradicijske obrte.“

3. Usmena tradicija

Usmenu tradiciju ili, prema prijevodu Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, usmenu predaju je povjesničar Vansina (1985, 27-28) definirao kao usmene poruke koje potječu od izjava iz prošlosti, a prenose se dalje s generacije na generaciju. Nadalje, ističe da te poruke moraju biti govorene ili pjevane i da moraju biti usmeno prenesene barem na jednu generaciju kako bi se smatrale usmenom tradicijom. Rječnička natuknica iz rječnika Merriam-Webster navodi da usmenu tradiciju čine priče, vjerovanja, itd., koje grupa ljudi dijeli prepričavanjem i međusobnom komunikacijom. Prema ovim definicijama se vidi da su za usmenu tradiciju najvažniji ljudi koji će usmenim putem prepričavati priče i prenositi ih sljedećim generacijama.

Usmena tradicija je dugo vrijeme služila kao jedini način komunikacije te ujedno kao način za stvaranje i održavanje zajednice. Kada su se pojavila prva pisma i njihovim razvojem tijekom godina, usmena predaja je još uvijek ostala glavni način komunikacije pošto je stopa nepismenosti bila visoka. Dan danas, kada je stopa pismenosti veća, a i dalje raste, mnoga su istraživanja pokazala da usmena tradicija svejedno ostaje jednim od vodećih načina komunikacije (Foley 2019).

Usmena tradicija ima najveći značaj na starosjedilačke zajednice. Ona je bila važan dio njihovog svakodnevnog života kroz povijest, pogotovo u vrijeme kolonijalizma i razdoblju postkolonijalizma. Njena najveća važnost je u tome što daje osjećaj identiteta i pripadnosti zajednici. Kao što Fixico navodi „usmena tradicija je bila i nastavlja biti životna snaga koja održava zajednicu“ (Fixico 2013, 130).

Prema Fixico (2013, 131) priče i pričanje priča služi da bi se objasnila povijest, porijeklo i identitet zajednice, da bi se podučile mlađe generacije o životu te da potaknu korištenje materinjeg jezika i pomognu u njegovom očuvanju. Jezik je ono što omogućava komunikaciju i prijenos priča, a i ono što ih čini jedinstvenima, jer postoje riječi i fraze koje su specifične za neki jezik i koje nije moguće prevesti na način da zadrže svoji prvotni i istinski značaj (Fixico 2013, 131). Zato su usmena tradicija i jezik usko povezani i međusobno se održavaju, stoga ugroženost jednog znači ugroženost i drugog.

Priče i pjesme često uključuju legende i mitove o nastanku svijeta, živih bića i jezika (Fixico 2013, 132). Legende i mitovi objašnjavaju i odgovaraju na pitanja na koja povijesne činjenice ne mogu odgovoriti i za koje nema dokaza. Oboje su povezani s nadnaravnim temama, ali glavna razlika je u tome što se legende temelje na nekoj stvarnoj činjenici i više se bave

„običnim“ ljudima i svecima, dok mitovi pričaju o bogovima, polubogovima i ostalim nadnaravnim bićima (Peyton 1969, 31-32).

3.1. Legende

Legende su tradicionalne priče koje potječu od nekog istinitog povijesnog događaja ili stvarne povijesne ličnosti. „U moderno doba legenda označava priču o događajima iz života poznatih ličnosti.“¹

Radnja legendi se odvija u nekoj bližoj prošlosti, a glavni likovi su ljudi. Česte teme su ratovi i pobjede, selidbe, djela junaka, poglavica ili kraljeva, ali mogu imati i fantastične elemente te pričati o vilama, duhovima i sličnim fantastičnim bićima (Bascom 1965, 4-5).

Prema Tangherlinu (1990, 372-373) legende pokušavaju prepričati nešto što se dogodilo u što vjernijem obliku i bave se samo jednim događajem i umjesto da se fokusiraju na subjektu radnje, one se bave samom radnjom, odnosno onime što se dogodilo subjektu. One su sklone promjenama i može se dogoditi da se prenošenjem promijeni dio priče ili prilagodi grupi ili pojedincu kojem se prenosi (Tangherlin 1990, 377).

3.2. Mitovi

Prema Hrvatskoj enciklopediji mit se definira kao „priča o nadnaravnim radnjama bogova ili junaka koje su utemeljile neku kulturu.“ Za mitove je karakteristično da su glavni likovi nadnaravna bića, a ne obični ljudi te da se radnja odvija u nekom drugom svijetu, poput nebesa ili podzemlja, ili na našem svijetu u pradažno vrijeme. Mitovi često imaju sakralnu tematiku te se u njih vjerovalo i smatralo da su temeljeni na stvarnim događajima (Bascom 1965, 4).

Mitovi su dio kulture čovječanstva i kroz povijest se pojavljuju u svim kulturama (Smith 2017). U prošlosti su imali veliku ulogu u zajednici, širili su se usmenom predajom i bili dio socijalnog života ljudi te stvarali osjećaj pripadnosti kulturi i zajednici.² Stvarani su kako bi objasnili svakodnevne događaje i pojave koje se nisu mogle drugačije objasniti. Također su služili kao

¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, s. v. „legenda“ Pristupljeno 3.8.2020.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35853>.

² Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, s. v. „mit“ Pristupljeno 3.8.2020.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41235>.

izvor moralnih vrijednosti i osnovnih principa koji su učili ljude o moralu i životnim vrijednostima.

Najčešće teme mitova su nastanak svijeta i života te smrt i ono što slijedi nakon nje. To su teme oko kojih ima najviše pitanja, a malo odgovora koji su dobiveni tek kad su se počela razvijati znanost i znanstvena istraživanja. Zato se podrazumijeva da su mitovi imali puno veću važnost u razdoblju prije velikih znanstvenih otkrića, jer su pomagali ljudima da daju objašnjenje i značenje pojavama koje su teško shvatljive.

Kroz povijest se može pratiti razvoj raznih mitologija različitih kultura. Danas su najpopularnije grčka, rimska, nordijska i egipatska mitologija, kada se gleda prema tome koliko su raširene i zastupljene kroz razne medije koji su pod utjecajem Zapada. Međutim, postoje i druge bogate mitologije koje su raširene na prostorima na kojima su i nastale te također temelje na višestoljetnoj tradiciji. Primjeri takvih bi bila mezopotamska, indijska, japanska i kineska mitologija. Navedene mitologije su poznatije i o njima je tijekom povijesti skupljeno mnogo znanja, ali mitologija je bila temelj mnogih drugih civilizacija o kojima se nažalost ne zna toliko puno, kako zbog toga što nisu prakticirali zapisivanje svoga znanja, tako i zbog kolonizacije i osvajanja, primjer takvih bi bile mitologije starosjedilačkih civilizacija Sjeverne i Južne Amerike te mitologije afričkih naroda.

4. Legende i mitovi kao dio nematerijalne kulturne baštine

Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, legende i mitovi su često dio priča i pjesama usmenih tradicija. Neke od tih priča i pjesama se mogu prepričavati bilo kada, a neke su predviđene za izvođenje tijekom određenih rituala, ceremonija i festivala ili samo u specifičnom razdoblju godine. Pričanje priča i pjevanje pjesmama su često uprizoreni te nadopunjeni s glazbom, kostimima, maskama i plesovima. Primjeri koji predstavljaju legende i mitove u sklopu nematerijalne kulturne baštine, a koji su izabrani i objašnjeni u ovom radu, su: Gióng festival u Phù Đổng i Sóc hramovima; usmena baština svečanosti *Gelede*; Eshuva, molitve pjevane na Harákmbut jeziku Huachipaire plemena u Peruu; Picokijada; te Legenda o nastanku Šparožne jame. Gióng festival i Picokijada se temelje na mitovima i legendama, Gióng festival na mitu o Thanh Giongu, a Picokijada na Legendi o Picokima, te im je oboma glavna manifestacija uprizorenje dotičnih. Ceremonija *Gelede* se izvodi u čast praiskonske majke Iyà Nlà te postoji nekoliko mitova o nastanku same ceremonije. Ceremonija uključuje pjesme koje govore o mitovima Yoruba, a mitološki elementi znaju biti i prikazani na maskama koje se nose tijekom ceremonije. Eshuva molitvene pjesme govore o vjerskim mitovima Huachipaire naroda te su prema predaji naučene od šumskih životinja, a pjevaju se kako bi se prizvali duhovi prirode. Legenda o nastanku Šparožne jame je legenda karakteristična za područje Kastavštine te je jedna od mnogih legendi koje čine velik dio kulture i povijesti tog područja.

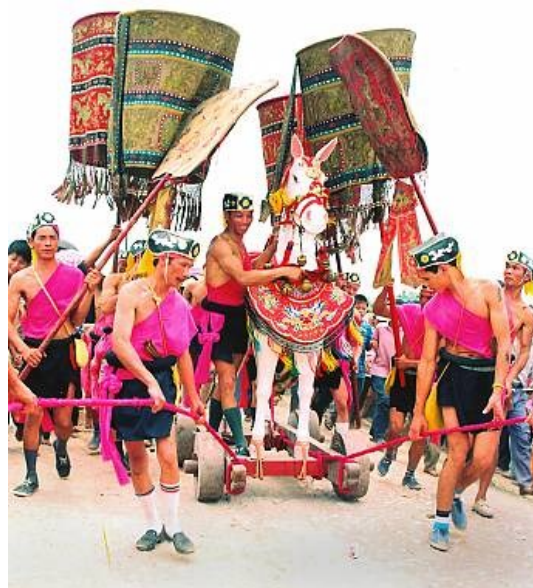
4.1. Gióng festival u Phù Đổng i Sóc hramovima

Gióng festival se slavi u čast vijetnamskog mitološkog boga, heroja i sveca Thánh Gióng, koji se smatra jednim od najvećih bogova vijetnamskih narodnih vjerovanja. Slave ga kao boga žetve, nacionalnog mira i obiteljskog blagostanja. Prema mitu majka mu je obična djevojka koja je zatrudnjela jer je stala u otisak stopala vijetnamskog boga Đổng. Thánh Gióng je kao malo dijete bio vrlo slab i nije ni pričao ni hodao, ali kada je čuo da kralj traži darovite ljude koji bi mogli obraniti zemlju i narod od neprijatelja, naglo je narastao i postao veliki borac. Naravno, neprijatelje je pobijedio te se nakon pobjede uputio na planinu Sóc i od tamo odletio u nebesa (UNESCO 2010).

Festival se odvija na nekoliko lokacija u sjevernom Vijetnamu, ali one najznačajnije su u Phù Đổng hramu u Gia Lâm okrugu te u Sóc hramu u Sóc Sơn okrugu. Tradicija održavanja ovog festivala je prisutna od 11. stoljeća, a uspjela je opstati zahvaljujući starješinama sela koji

prenose znanje i podučavaju mlađe generacije o tradicijama i važnosti ovog festivala. Lokalno stanovništvo veoma cijeni ovaj festival, pridaju mu puno važnosti i smatraju ga svetim događajem, u tolikoj mjeri da se nesudjelovanje u festivalu smatra lošom srećom. Ovaj festival je odraz njihovih uvjerenja, moralnih principa i želje za mirom, blagostanjem i plodnom godinom (UNESCO 2010).

Festival u Phù Đổng hramu se održava u skladu sa strogim pravilima, a zajednica pri njegovoj organizaciji surađuje sa starješinama sela, Odborom za upravljanje i očuvanje povijesne i kulturne baštine i lokalnim vlastima. U sklopu priprema za festival izabire se petero dječaka, koji moraju zadovoljiti određene kvalifikacije, za uloge raznih Majstora i 23 djevojčica za uloge neprijateljskih generala. I dječaci i djevojčice moraju proći temeljitu obuku kako bi mogli odigrati ove uloge. Obuka za dječake je puno temeljitija i stroža jer se uloge Majstora smatraju važnijima, o čemu govori i činjenica da zajednica iskazuje poštovanje onima koji su izabrani kao i njihovim obiteljima. Glavni događaj festivala je uprizorenje Thánh Gióngovih bitki pomoću raznih simbola, poput jahanja bijelog konja u bitku, korištenje glazbe i plesa kako bi se prenio razvoj bitke te korištenja papirnatih leptira kako bi se prikazalo rastjerivanje neprijatelja. Uz glavnu priredbu festival uključuje i starinske pjesme, glazbu i plesove te razne rituale. Slavlje u Sóc hramu uključuje ritual kupanja Thánh Gióngovog kipa i povorku prema hramu kojom se kao dar bogu nose cvjetovi napravljeni od komadića bambusa (UNESCO 2010).

Slika 1: Gióng festival³

³ Preuzeto sa: <https://ich.unesco.org/en/RL/giong-festival-of-phu-ong-and-soc-temples-00443>. [30.8.2020.]

4.2. Usmena baština svečanosti *Gelede*

Ceremonija *Gelede* je javni nastup obogaćen raznobojnim izrezbarenim maskama i kostimima, kojim se pokušava zabaviti, podučiti i potaknuti na štovanje. Temelji se na maksimi naroda Yoruba⁴ koja kaže da je svijet nježan te se iz tog razloga potiče na svijest, pažnju, ravnotežu i poštovanje te izbjegavanje nasilnog rješavanja problema. Ujedno potiče i dobar odnos među spolovima i naglašava potrebu za poštovanjem majčinstva i majki. Naglasak je na majkama zato što se vjeruje da čovječanstvo ovisi o ženskoj ulozi majke i zato što se majčinstvo povezuje s posebnim moćima, nalik čarolijama (Lawal 1996).

Gelede se održava svake godine nakon žetve, na važnim događajima i tijekom suše ili epidemije (UNESCO „Oral heritage of Gelede“). Odvija se u dva dijela, noćni koncert i poslijepodnevni plesovi, a ceremonija ukupno traje od tri do sedam dana. Tijekom noćnog koncerta, osoba koja nosi masku zvanu Efe se moli božici Iyá Nlá da blagoslovi zajednicu te spriječi bolesti i katastrofe. Uz to zabavlja publiku izvođenjem satiričkih i poučnih pjesama. Poslijepodnevni plesovi se izvode s namjerom pokazivanja izvrsnosti koreografije i ljepote kostima (Lawal 1996).

Usmene predaje koje govore o nastanku *Gelede* se dijele na one koje dolaze iz mitologije i one koje pokušavaju odrediti porijeklo prema povijesnim događajima. Mitovi su dio proricatijskih pripovijesti zvanih *Odù Ifá*, koje sadrže pjesme zvane *ẹ̀sẹ̀ Ifá*. Postoji više mitova o porijeklu ove ceremonije, ali ono što im je zajedničko je proces prinošenja žrtve i izvođenje rituala u svrhu plodnosti i blagostanja. Primjer jednog takvog mita je mit u kojemu Yewájóbí, majka svih živih bića, ne može više imati djecu te prema savjetu proroka izvodi ritual za koji kao žrtvu pridonosi jelo od izgnječenog kukuruza i keramičko posuđe, a u sklopu plesa na glavi nosi drvene slike, a na nogama metalne ukrase. Nakon rituala opet postaje plodna i rađa dvoje djece, sina Èfẹ̀ i kćer Gẹ̀lẹ̀dẹ̀. Kada djeca odrastu dogodi im se isti problem kao i njihovoj majci, zbog toga i oni izvode isti ritual kao i Yewájóbí. Kako se ritual ponovno pokazao uspješnim postepeno se počinje razvijati u *Gelede* maskirani ples, sa svrhom da umiri „moćne majke“, a njegovo znanje i tradiciju prenose potomci Efea i *Gelede* (Lawal 1996).

Usmena baština i plesovi ceremonije *Gelede* mogu se smatrati svjedočanstvom bivšeg matrijarhalnog reda, iako se danas prilagodila više patrijarhalnom društvu, te još uvijek održavaju tradiciju kojom se potiče poštivanje majke. Nažalost tehnološki razvoj utječe na postupni gubitak tradicionalnog znanja, a turizam ugrožava *Gelede* time što ga pretvara u

⁴ Narod Yoruba je narod koji naseljava područja Benina, Nigerije i Toga u Africi.

folklorni proizvod. Ipak, *Gelede* zajednica pokazuje veliku svijest o vrijednosti i potrebi za očuvanjem nematerijalne baštine, što se odražava u naporima koji se ulažu u pripremu za svečanost i u sve većem broju sudionika. Uz to ceremonija *Gelede* je uvrštena na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (UNESCO „Oral heritage of Gelede“).

Slika 2: Kostimirana i maskirana osoba tijekom ceremonije Gelede⁵

4.3. *Eshuva*, molitve pjevane na Harákmbut jeziku Huachipaire plemena u Peruu

Huachipaire ljudi su starosjedička etnička grupa porodice Harákmbut. Žive u Peruu na području južne amazonske tropske šume, gdje nastanjuju dva naselja, Queros i Santa Rosa de Huacaria, u Cuzco regiji (UNESCO 2011).

Eshuva predstavlja skup pjesama koje govore o vjerskim mitovima Huachipaire naroda. Njihovi mitovi se dijele u grupe mitova o postanku, a to su: mitovi o nastanku života⁶, mitovi božanstvenog bića „Atunto“, mitovi zlog bića „Tóto“, mitovi šume, mitovi vodenog svijeta, mitovi nebeskog svijeta, mitovi poljoprivrede, mitovi dara, mitovi o podrijetlu pjesama te mitovi bijelaca⁷. Pjesme se pjevaju s namjerom da se prizove pomoć duhova prirode⁸. Svaka pjesma se izvodi u neku svrhu, primjerice često ih pjevaju kada je netko bolestan pa se traži uzrok bolesti i lijek. Pjevanje *Eshuva* pjesma daje grupi osjećaj neranjivosti, koja potječe od moći duhova prirode, te im to daje snage da se suoče sa bilo kojom prijetnjom ili nevoljom.

⁵ Preuzeto sa: <https://ich.unesco.org/en/RL/oral-heritage-of-gelede-00002>. [30.8.2020.]

⁶ Također zvani mitovi o *wanamey* drvu.

⁷ Također zvani *amiko* mitovi.

⁸ Duhovi prirode uključuju biljke, životinje i nadnaravna bića.

Izvode ih i tijekom ceremonija, poput ceremonije pijenja *masata*⁹ ili ceremonije inicijacije novih *Eshuva* pjevača. *Eshuva* se pjeva isključivo na Harákmbut jeziku i to bez pratnje instrumenata, nego umjesto glazbe ljudski glas određuje melodiju i ritam. Pjesme može pjevati bilo koji član zajednice bez da prođe neku posebnu obuku. Prenose se usmeno, članovi koji žele postati pjevači uče pjesme od već postojećih pjevača koji ih podučavaju i funkcijama pojedinih pjesama (UNESCO 2011).

Eshuva pjesme su temeljni dio kulture Huachipaire zajednice, ali i Harákmbuta općenito, te im daju osjećaj pripadnosti i identiteta. One prenose njihove tradicije i vrijednosti, odražavaju njihova vjerovanja i misli te su važan element njihovog svjetonazora. Danas se, zbog iseljavanja stanovništva i nezainteresiranosti mlađih generacija, *Eshuva* smatra ugroženom. Iz tih razloga broj aktivnih pjevača je vrlo malen. U 2011. godini je bilo poznato samo dvanaest aktivnih pjevača i svi su pripadali dobnim skupinama iznad 40 godina. Na njenu ugroženost dosta utječe i miješanje Huachipaire grupe s drugim etničkim grupama te negativni stavovi i nepoštovanje tradicije *Eshuve* od strane okoline. Zato je *Eshuva* 2011. godine stavljena na *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita* kako bi se mogla osigurati sredstva i načini da se ova nematerijalna kulturna baština zaštititi i očuva (UNESCO 2011).

Slika 3: Pripadnici Huachipaire naroda¹⁰

⁹ *Masato* je tradicionalno piće napravljeno od fermentirane manioke.

¹⁰ Preuzeto sa: <https://ich.unesco.org/en/USL/eshuva-harakmbut-sung-prayers-of-perus-huachipaire-people-00531>. [30.8.2020.]

4.4. Picokijada

Picokijada je trodnevna manifestacija nastala 1977. godine čije je formiranje potaknuo scenski prikaz *Legende o Picokima*, koji je postao središnja priredba manifestacije. Manifestacija se od svojeg osnutka održava svakog lipnja te uz glavnu predstavu uključuje i razna druga događanja (Miholek 2018). Tako se tijekom manifestacije mogu vidjeti razni stari zanati, seoska dvorišta s tradicijskim načinom življenja, izložbe ručnih radova, sportske utakmice, razne predstave, izložbe i koncerti te se mogu okusiti razna slatka i slana jela (Turistička zajednica Područja đurđevačke Podravine, n.d.).

Središnja predstava manifestacije se bazira na *Legendi o Picokima*, đurđevačkoj narodnoj predaji nastaloj u 16. stoljeću za vrijeme osmanskih napada. Predaja govori o obrani đurđevačke utvrde od napada Osmanlija. Nakon neuspjelih osmanlijskih opsada Đurđevca Osmanlije su čekale da branitelji utvrde izgladne i predaju se, ali jedna je starica predložila braniteljima da ispale picoka (pijetlića) iz topa u neprijateljski tabor. Kada su Osmanlije to vidjele pomislili su da stanovnici imaju hrane na pretek i odustali su od opsade. Tako su Đurđevčani dobili nadimak *Picoki*. Predstava je prvi put sastavljena u sklopu VI. susreta mladih sjeverozapadne Hrvatske u Đurđevcu, s namjerom da se dočara autentičan prikaz napada Osmanlija i objasni kako su Đurđevčani dobili ime *Picoki*. Zahvaljujući toj izvedbi kasnije je i nastala *Picokijada*. Sama legenda je 2007. godine upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, a grad Đurđevac je 2008. godine proglašen nacionalnim pobjednikom za Europsku destinaciju turističke izvrsnosti koji čuva i njeguje nematerijalnu kulturnu baštinu (Miholek 2018).

Slika 4: Scena iz predstave *Legende o Picokima*¹¹

¹¹ Preuzeto sa: <https://picokijada.com/foto-video-promo/picokijada-v-slike/>. [30.8.2020.]

4.5. Legenda o nastanku Šparožne jame

Kastavština je područje između grada Rijeke i Učke, sa središtem u gradu Kastvu.¹² Šumovita je, a u Lužini, njenoj najvećoj šumi, se nalazi Šparožna jama. Šparožna jama pripada kategoriji velikih speleoloških objekata. Sastoji se od brojnih hodnika, kanala i dvoranama visokim do 12 metra (Blaga i misterije 2019). Prema legendi njen nastanak je povezan s pohlepnim Hajdima koji su živjeli u Lužini, a sama legenda je samo jedna od mnogih legendi koje čine bogatu povijest i kulturu Kastavštine.

Jednom davno, u šumi Lužini, smješteni su bili dvori Hajdini. Oholim Hajdima i njihovom kralju Rukanu ništa nije bilo sveto te su sjekli drva i gomilali ih uz zidine kako bi ih palili i time osvijetlili noć. Kamenje oko dvora su stalno gradili u vis, a potoku su pregradili tok i prokopali novi koji je vodio do njihovog grada. Nikada im ničega nije bilo dosta. Šuma je postajala sve više ogoljenja i tiša, a sunce jedva da je sjalo, okrećući lice od tog tužnog prizora.

Podno šume su živjeli Lužinjani, a među njima i Malik, šumski patuljak koji im je ukrašavao kuće poljskim cvijećem i štitio lovorom. Svake je večeri uveseljavao djecu pričama o šumskim stvorenjima iz Lužine, sve dok ih ne bi prenio u svijet snova, daleko od Hajda i njihove strahovlade.

Kćeri kralja Rukana i zla vještica Štriga su se žalile na hladnoću i mrak koji su prevladavali u dvoru iako je bilo ljeto. Molile su oca da uzme Sunce tako da mu može zapovijedati kada da izađe, a kada da zađe. Kako se Rukanu ta ideja svidjela, zapovjedio je da se dvori nazidaju uvis, da bi Sunce bilo bliže i da ga je lakše uhvatiti. U tu svrhu je zapovjedio svome sinu Šutanu i slugama da posijeku stotinu hrastova, što se Šutanu nije svidjelo jer se bojao što će onda ostati u šumi.

Jedno jutro Jana Bršljančeva se iskrala iz sela prema potoku, tamo je izvadila svoju najljepšu crvenu haljinu i počela ju prati, ali se u jednom trenutku poskliznula i pala u potok, a haljinu je potok brzo ponio prema Hajdinim dvorima. U tom je trenutku iz dvora izjahao Šutan, zamišljen i mrk, te je ubrzo uočio nešto crveno u potoku. Šutan je kopljem izvadio haljinu i krenuo u potragu. Jana je trčala prema selu, ali je cijelo vrijeme zapinjala za nešto. Kako je čula da se topot konja približava, shvatila je da neće uspjeti pobjeći, stoga je ponosno stala nasred puteljka. Kada je Šutan stigao do nje, bio je opčinjen njenom ljepotom te je sjahao s konja i dao joj haljinu. Tako se kraljevski sin zaljubio u skromnu Lužinjanku. Sve je to promatrao

¹² Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, s. v. „Kastavština“ Pristupljeno 29.8.2020.
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30749>.

Malik koji je onda čarolijom oko njih stvorio kućicu od mirisnih divljih ruža, tako da nisu mogli čuti kako Hajdine sluge ruše drva i činilo se kao da su odvojeni od cijelog svijeta.

U to vrijeme je Štriga plela mrežu od vilinske kose kojom će uhvatiti Sunce, a zidari su dizali dvore koji su bili sve bliže Suncu. Tada je na prozor sletjela Štrigina vrana i rekla da je vidjela kako Šutan ljubi Janu Bršljančevu, na što se kralj Rukan razbjescio i zapovjedio da ih se baci u tamnicu. Tako su Jana i Šutan završili u najdubljim tamnicama Hajdina grada. Nitko nije previše mario za to jer su bili zaokupljeni hvatanjem Sunca. Točno u podne Štriga pošalje svoju vrana da prebaci mrežu preko Sunca, a Rukan i najjači Hajdi ju uhvate i počnu vući Sunce prema sebi. Sunce se opiralo, ali polako posustajalo i tonulo na zemlju, sve dok nije nastao potpuni mrak. Prvo je sve bilo zasuto tišinom, a onda se iz dubina zemlje začuo jaki huk, tlo je počelo podrhtavati, Zemlja se rastvorila i Hajdini dvori propadnu u nju. Zatim se nakupila voda odasvud i odnijela sa sobom svu oholost i pohlepu Hajda.

Neki kažu da su se Šutan i Jana uspjeli spasiti uz Malikovu pomoć te da su živjeli sretno i da je cijeli grad Kastav nastao od njih. Oni koji su bili u Šparožnoj jami tvrde da su njezine podzemne dvorane zapravo Hajdini dvori. Kažu da se još uvijek mogu razaznati raskošne zavjese, haljine i okamenjena mreža kojom su pokušali uhvatiti Sunce, a na samom dnu je navodno kameni stup, nalik Hajdinom princu, upleten u bršljan, kao u ruke Jane Bršljančeve (Jardas 1994 u Fumić 2018).

Slika 5: Ulaz u Šparožnu jamu¹³

¹³ Preuzeto sa: <http://www.croinfo.net/ekspedicije-i-istraivanja-regije/7078-parona-jama-kod-kastva.html>. [30.8.2020.]

5. Legende i mitovi kao dio materijalne baštine

Iako se ovaj rad fokusira na nematerijalnu kulturnu baštinu, važno je istaknuti i utjecaj mitova i legendi na materijalnu kulturnu baštinu. Mnoge civilizacije su različitim metodama prikazivale svoje mitove i legende na svakodnevnim predmetima i u sklopu arhitekture. Legende i mitovi su s vremenom počeli gubiti značaj i funkciju koju su imali u društvu, ali su i dalje ostali kao inspiracija mnogim umjetnicima iz raznih područja. Neki od najpoznatijih europskih slikara često su kao temu koristili elemente iz priča klasične grčke i rimske mitologije. To se može vidjeti u primjerima poput: *Rođenje Venere* (Slika 6) i *Proljeće* S. Botticellija, Rafaelovom djelu *Galatea* (Slika 7), *Narcis* Caravaggia, i sl.

Slika 6: Sandro Botticelli, *Rođenje Venere*, c. 1485., Galerija Uffizi, Firenca¹⁴

Slika 7: Rafael, *Galatea*, 1514., Villa Farnesina, Rim¹⁵

¹⁴ Preuzeto sa: <https://www.uffizi.it/en/artworks/birth-of-venus>. [11.8.2020.]

¹⁵ Preuzeto sa: <https://joyofmuseums.com/museums/europe/italy-museums/rome-museums/villa-farnesina/triumph-of-galatea-by-raphael/>. [11.8.2020.]

Stare civilizacije su oslikavale posude i zidove hramova i grobnica događajima i likovima iz vlastitih religijskih mitova. Drevni Egipćani su oslikavali zidove grobnica prikazima raznih božanstva, u svrhu zaštite pokojnika, i temama zagrobnog života. Arheološko nalazište Karnak je dobar primjer kompleksa drevnih egipatskih hramova u kojemu možemo vidjeti razne skulpture, primjerice skulpturu božice Sekhmet kao što je prikazana na Slici 9, te stupove ukrašene reljefima koji prikazuju egipatske vladare, rituale i bogove, kao što se vidi na Slici 8. Područje tog nalazišta je posvećeno bogu Amonu, ali su odavali počast i drugim bogovima, kao božici Mut i Izidi, bogu Khonsuu, Ozirisu i Montu (Mark 2016).

Slika 8: *Reljef koji prikazuje Ramzesa II., boga Amona i Khonsua te božicu Mut*, Hipostilna dvorana, Amonov hram, Karnak¹⁶

Slika 9: *Skulptura božice Sekhmet, Okug božice Mut*, Karnak¹⁷

¹⁶ Preuzeto sa: https://www.memphis.edu/hypostyle/reliefs_inscriptions/structure-ritual-scenes.php. [11.8.2020.]

¹⁷ Preuzeto sa: <https://embed.culturalspot.org/embed/asset-viewer/the-site%E2%80%99s-largest-sakhmet-statue/gAGzeH-q4jiHJw?exhibitId=QQ4KslNP&hl=en>. [11.8.2020.]

Primjere oslikanih posuda s mitološkim temama možemo naći i u ostacima majanske civilizacije (Slika 10). Njihovi mitovi su često bili povezani s poljoprivredom, tako da su neki od važnijih i cjenjenijih bogova bili bog kiše Chahk te bog kukuruza (engl. *Maize god*), pošto je kukuruz bio njihova glavna i najvažnija žitarica.

Slika 10: *Majanska keramička posuda koja prikazuje boga Chahka te suprotnost smrti i kiše koja daje život, 7.-8. stoljeće, Guatemala*¹⁸

Arheološko nalazište Knos na otoku Kreti je često povezano s mitom koji vuče porijeklo iz grčke mitologije. Prema mitu, na Kreti je vladao mitološki kralj Minos koji je Dedalu dao zadatak da izgradi labirint u kojemu bi živio Minotaur. Sam labirint nikada nije pronađen, iako su bila provedena istraživanja s namjerom da se nađe, ali sami mit je ono što ljudi najčešće vežu uz nalazište u Knosu i što mu daje neku novu dimenziju i značenje te ga povezuje s kulturom antičke grčke civilizacije.

Primjer grčke umjetnosti i mitologije se nalazi i na Filozofskom fakultetu gdje je izložena Zbirka gipsanih odljeva najznačajnijih djela antičke grčke i rimske umjetnosti. Zbirka je rasprostranjena po hodnicima fakulteta te po određenim prostorijama. Većina odljeva su odljevi partenonskog friza i metopa, ali u zbirci se nalaze i odljevi skulptura. Sve metope hrama prikazuju borbe te opoziciju reda i kaosa, a uključuju i prikaze mitoloških bića (Slika 11). Dok friz prikazuje božanstva grčke mitologije (Slika 12) i povorku konjanika, glazbenika i životinja te obrede (Matijaško 2009).

¹⁸ Preuzeto sa: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/310364>. [11.8.2020.]

Slika 11: *Odljev metope južne strane Partenona koji prikazuje borbu kentaura i Lapita, FFZG I. kat - zapadni hodnik*¹⁹

Slika 12: *Odljev istočnog dijela partenonskog friza koji prikazuje Zeusa i Heru, FFZG I. kat - sjeverni hodnik*²⁰

Još jedan primjer povezanosti nematerijalne i materijalne kulturne baštine je Kitano Tenmangu hrama u Japanu. Kitano Tenmangu hram je hram u Kyotu posvećen Sugawara no Michizaneu, japanskom učenjaku, kojeg su nakon smrti počeli štovati kao boga pod imenom Tenjin (Kitano-Tenmangu, n.d.). Prema legendi, nakon njegove smrti grad su pogodile bolesti i prirodne nepogode te se smatralo da ih prouzrokuje Michizaneov duh. Kako bi ga umirili, izgradili su hram u njegovu čast i počeli ga štovati kao boga (The Metropolitan Museum of Art, n.d.).

Tenjin je najpoznatiji kao bog učenja i učenika, tako da se učenici i studenti često dolaze moliti u hram. Sam hram ima veliku kulturnu i religijsku važnost jer je prvi hram izgrađen u Tenjinovu čast, ali u njemu se čuvaju i različiti vrijedni predmeti. Jedan od tih predmeta je skup ilustriranih svitaka, zvanih *Kitano Tenjin Engi Emaki*, koji se sastoji od devet svezaka i koji prikazuje život Michizanea i legende o nastanku Kitano Tenjin hrama (Kitano-Tenmangu,

¹⁹ Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/80543>. [28.8.2020.]

²⁰ Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/80543>. [28.8.2020.]

n.d.). Primjer jednog takvog sveska se može vidjeti na Slici 13, gdje je prikazan dio sveska koji govori o munjama koje pogađaju Carsku palaču, a prouzrokuje ih Michizaneov duh.

Slika 13: *Prikaz munje koja pogađa Seiryōden u Carskoj palači u Kyotu* (Volumen 6, dio 3), 1219., Kitano Tenmangu hram, Kyoto²¹

Kao što se vidi iz ovih primjera razne kulture su koristile svakojake medije da uprizore i zabilježe vlastita vjerovanja i priče. Time su materijalnim objektima dali značenje i povezali ih sa svojom nematerijalnom kulturnom baštinom.

²¹ Preuzeto sa: https://kitanotenmangu.or.jp/top_en.php. [11.8.2020.]

6. Zaštita nematerijalne kulturne baštine

Najčešći razlozi ugroženosti nematerijalne kulturne baštine su: utjecaji masovnog turizma, nepoštovanje i otuđenje kultura, netolerancija i negativni stavovi većinskih zajednica, narušavanje okoliša u kojem starosjedilačke zajednice žive, migracije i nezainteresiranost mlađih generacija, modernizacija i globalizacija, umiranje jezika te siromaštvo (UNESCO, „Living heritage and threats“).

Kao što je već navedeno u poglavlju o nematerijalnoj baštini, UNESCO je Konvencijom iz 2003. godine donio smjernice za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, kako bi se osvijestila njena važnost i potreba za zaštitom. Zaštita (engl. safeguarding) se definira kao mjere kojima se želi osigurati održivost nematerijalne kulturne baštine, što uključuje identificiranje, dokumentiranje, istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, povećanje vrijednosti, prenošenje i revitalizaciju (Narodne novine 2005). U engleskoj verziji Konvencije koristi se pojam „safeguarding“ koji se razlikuje od pojma „protecting“ po tome što je puno širi i obuhvaća ne samo zaštitu od prijetnji, nego i pozitivne radnje kojima se potiče održivost nematerijalne baštine, tj. stvara okruženje u kojemu se nematerijalna baština može nastaviti stvarati, održavati i razvijati te prenositi (Blake 2009, 51). U hrvatskoj verziji Konvencije ne postoji riječ kojom bi se naglasila ta razlika, nego se „safeguarding“ isto prevodi kao „zaštita“. Smjernice koje su donesene ovom Konvencijom se najviše odnose na dokumentiranje i inventiranje baštine, što su uobičajeni postupci za zaštitu baštine, pogotovo materijalne baštine, ali nematerijalna baština zahtjeva nove načine zaštite, koji će uključiti zajednicu i naglasiti da ta vrsta baštine još uvijek „živi“ te da nije samo dio povijesti.

Nematerijalna kulturna baština se zasniva na praksi, da bi se takva baština očuvala ona mora biti kontinuirano izvođena. Dokumentiranje može pomoći u prikupljanju i zapisivanju znanja i na taj način pomoći u očuvanju tako da ona ne bude zaboravljena, ali samo dokumentiranje nije jednako očuvanju. Očuvanje zahtjeva da se utvrde načini i uvjeti pod kojima se kulturno znanje i prakticiranje tog znanja može nastaviti odvijati (Bonn, Kendall i McDonough 2016, 2).

Konvencija naglašava potrebu za uključivanjem lokalne zajednice u proces očuvanja nematerijalne baštine, ali kao što Kreps (2009, 203-204) ističe, dokumentiranje nematerijalne baštine, pogotovo starosjedilačke baštine, kao posljedicu može imati odvajanje te baštine od njene kulturne cjeline i njenu standardizaciju. Također, stvaranjem *Reprezentativne liste nematerijalne kulturne baštine čovječanstva* i *Liste nematerijalne kulturne baštine kojoj je*

potrebna hitna zaštita Konvencija zapravo zanemaruje lokalne zajednice, jer ovim listama klasificira svu nematerijalnu baštinu kao nešto što pripada cijelom čovječanstvu, a ne kulturi zajednice koja ju prakticira i održava. Takva standardizacija baštine je problematična i šteti zajednicama kojima je ta baština dio kulturnog identiteta i temelji se na dugoj tradiciji i pravilima. Kao što Skrydstrup and Wendland navode: „Zajednice izražavaju zabrinutost da se ponekad aktivnostima očuvanja baštine ne uzimaju u obzir njihova prava i interesi, te da snimanje i stavljanje na raspolaganje, recimo, tradicionalne pjesme ili plemenskog simbola, ih čini ranjivima na otuđenje i zlouporabu od trećih strana.“ (Skrydstrup and Wendland 2006)

Jedan od načina dokumentiranja nematerijalne kulturne baštine je digitalno dokumentiranje. Bonn, Kendall i McDonough (2016, 3) kao primjer digitalnog dokumentiranja navode rad digitalne knjižnice *Hemispheric Institute Digital Video Library*. Navedena knjižnica se bavi dokumentiranjem običaja južne i sjeverne Amerike koji uključuju performanse. Knjižnica je prepoznala da su znanje i vještine zajednice usko vezani uz izvedbe običaja te se počela baviti i njihovim dokumentiranjem, tako da su uz snimke pohranjene i informacije o nastanku izvedbi, njenim interpretacijama i odnosu zajednice prema dokumentiranim običajima. Iako je to dobar način dokumentiranja nematerijalne kulturne baštine i osiguravanja da ona ne bude zaboravljena, svejedno je maknuta iz kruga zajednice kojoj pripada i time gubi na značaju.

Muzeji bi također mogli omogućiti nove načine očuvanja nematerijalne kulturne baštine. Iako su se muzeji prije definirali s obzirom na njihov odnos i dužnost prema predmetima i materijalnu baštinu, danas se sve više definiraju s obzirom na njihov odnos i dužnost prema ljudima. Takve nove vrste muzeja, zvane *post-museums*, se više ne bi bavile nakupljanjem predmeta, nego bi naglasile njihovo korištenje. U takvim muzejima bi se puno više surađivalo sa zajednicom i pojedincima čije bi znanje pomoglo u razvoju muzeja i boljem očuvanju nematerijalne baštine (Kreps 2009, 202).

Prema Stefano (2012, 234) ekomuzeji bi mogli biti mjesto gdje se nematerijalna kulturna baština održava, prezentira i dijeli. Naglasak ekomuzeja na život ljudi i na njihovu povezanost s baštinom bi odgovarao određenim potrebama za očuvanje nematerijalne baštine, pogotovo zato što ekomuzeji dopuštaju promjenu umjesto zadržavanja isključivo povijesnog konteksta i značaja.

Vidljivo je da postoji potreba za uspostavom boljih principa zaštite nematerijalne kulturne baštine, jer kao što piše na UNESCO-ovoj internetskoj stranici o usmenoj tradiciji i izričaju:

„Najvažniji dio zaštite usmene tradicije i izričaja je održavanje njihove svakodnevne uloge u društvu. Također je bitno da opstanu prilike za prenošenje znanja s osobe na osobu; prilike za starije osobe da budu u interakciji s mladima i prenose priče u, na primjer, domovima i školama. Usmena tradicija često čini važan dio festivala i kulturnih proslava i ova događanja bi trebala biti promovirana i novi konteksti, poput festivala pričanja priča, biti poticani kako bi omogućili tradicionalnoj kreativnosti da pronađe nove načine izražavanja. U duhu Konvencije iz 2003., mjere zaštite bi se trebale fokusirati na usmene tradicije i izričaje kao procese, u kojima su zajednice slobodne da istražuju vlastitu kulturnu baštinu, a ne kao proizvode.“ (UNESCO „Oral traditions and expressions“)

U procesu zaštite nematerijalne kulturne baštine najvažnije je da se pomogne zajednicama i omogućiti im da mogu i dalje održavati svoju baštinu te u suradnji s njima naći najbolja rješenja za njenu zaštitu.

7. Zaključak

Legende i mitovi kao dio usmene tradicija, a time i dio nematerijalne kulturne baštine, su od velikog značenja zajednicama čijoj kulturi pripadaju. Oni putem različitih, često i fantastičnih, priča podučavaju o moralu i vjerovanjima kulture kojoj pripadaju te nude odgovore na egzistencijalna pitanja. Globalizacijom, urbanizacijom i industrijalizacijom svijeta taj je dio nematerijalne kulturne baštine u svijetu izgubio na važnosti, ali mnoge zajednice, pogotovo one starosjedilačke, usmenu tradiciju još uvijek smatraju kao glavni način održavanja tradicije i identiteta zajednice.

Usmenu tradiciju, kao i nematerijalnu kulturnu baštinu općenito, treba zaštititi i očuvati, ali trenutne smjernice donesene od strane UNESCO-a nisu prikladne. Da bi se nematerijalna kulturna baština mogla zaštititi ponajprije je potrebno osvijestiti i obrazovati ljude o njenoj važnosti, značaju i bogatstvu kako bi je počeli više cijeniti i stvorili pozitivnije mišljenje o njoj. Nadalje, trebaju se poticati znanstvena istraživanja o zaštiti nematerijalne kulturne baštine koji bi pomogli u pronalasku boljeg rješenja za zaštitu nematerijalne baštine. Već postoje mogućnosti koje bi se daljnjim razvojem i predanošću onih koji se njima bave mogle koristiti u procesu zaštite. Neke od tih mogućnosti su digitalno dokumentiranje nematerijalne baštine uz temeljito dokumentiranje interpretacija i znanja koje zajednica veže uz nju, te muzeji koji se polako udaljavaju od tipične tradicionalne definicije muzeja i koji bi mogli razviti nove programe i načine za očuvanje nematerijalne baštine.

Glavnu riječ u svemu bi trebale imati zajednice i skupine kojima određena nematerijalna kulturna baština pripada i koji ju prakticiraju i prenose te na taj način zapravo štite. Nematerijalna kulturna baština je vezana uz ljude i jedini način da ona opstane je da se uključuje u svakodnevni život i prenosi na sljedeće generacija i to je ono što bi se najviše trebalo poticati.

8. Literatura

1. Bascom, William. 1965. "The Forms of Folklore: Prose Narratives." *The Journal of American Folklore* 78, br. 307: 3-20. doi:10.2307/538099
2. Blaga i misterije. 2019. "U dubokoj šumi Lužini, leže zakopani dvori pohlepnih divova čiji je kralj Rukan jednom davno naumio uhvatiti i samo sunce." <https://blagamisterije.com/u-dubokoj-sumi-luzini-leze-zakopane-dveri-pohlepni-hajda-ciji-je-kralj-rukan-jednom-davno-naumio-uhvatiti-i-samo-sunce/20679/>.
3. Blake, Janet. 2009. "UNESCO's 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage: the implications of community involvement in 'safeguarding'". U *Intangible Heritage*, urednici Laurajane Smith i Natsuko Akagawa, 45-73. London; New York: Routledge.
4. Bonn, Maria, Lori Kendall i Jerome McDonough. 2016. "Preserving Intangible Heritage: Defining a Research Agenda." *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, br. 53: 1-5. <https://doi.org/10.1002/pa2.2016.14505301009>.
5. Fixico, Donald L. 2013. *Call for Change: The Medicine Way of American Indian History, Ethos, and Reality*. Lincoln; London: University of Nebraska Press. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1ddr97m>.
6. Foley, John Miles. 2019. "Oral tradition." Encyclopædia Britannica. Pristupljeno 12.8.2020. <https://www.britannica.com/topic/oral-tradition>.
7. Fumić, Katarina. 2018. "Mitovi i legende Kastavštine." Digitalni repozitorij Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:152472>.
8. ICOMOS. 1994. *The Nara Document on Authenticity*. <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>.
9. Kitano-Tenmangu. n.d. "About the Kitano Tenmangu Shrine." Pristupljeno: 18.8.2020. https://kitanotenmangu.or.jp/top_en.php.
10. Kreps, Christina. 2009. "Curation, museums, and intangible heritage." U *Intangible Heritage*, urednici Laurajane Smith i Natsuko Akagawa, 193-208. London; New York: Routledge.
11. Lawal, Babatunde. 1996. *The Gèlèdè Spectacle: Art, Gender, and Social Harmony in an African Culture*. Seattle; London: University of Washington Press.
12. Mark, Joshua J. 2016. "Karnak." Ancient History Encyclopedia. Pristupljeno: 18.8.2020. <https://www.ancient.eu/Karnak/>.

13. Matijaško, Martina. 2009. "Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu." *Muzeologija*, br. 46: 37-135. <https://hrcak.srce.hr/80543>.
14. Miholek, Vladimir. 2018. "Prvi scenski prikaz đurđevačke Legende o Picokima iz 1968. godine." *Podravski zbornik*, br. 44: 99-113. <https://hrcak.srce.hr/226929>.
15. Munjeri, Dawson. 2004. "Tangible and Intangible Heritage: from difference to convergence." *Museum International*, 56: 12-20. doi:10.1111/j.1350-0775.2004.00453.x
16. Narodne novine. 2005. *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Zagreb: Narodne novine d.d.
17. Peyton, Henry H., III. 1969. "Myths and Legends." *Interpretations* 2, br. 1: 31-36. www.jstor.org/stable/23239782.
18. Skrydstrup, Martin i Wend Wendland. 2006. "Protecting Intangible Cultural Heritage: From Ethical Dilemmas to Best Practice." *ICOM News*, br. 2: 5. http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/ICOM_News/2006-2/ENG/p5_2006-2.pdf.
19. Smith, Jonathan Z. 2017. "Myth." *Encyclopædia Britannica*. Pristupljeno: 3.8.2020. <https://www.britannica.com/topic/myth>.
20. Stefano, Michelle L. 2012. "Reconfiguring the Framework: Adopting an Ecomuseological Approach to Safeguarding Intangible Cultural Heritage." U *Safeguarding Intangible Cultural Heritage*, urednici Michelle L. Stefano, Peter Davis and Gerard Corsane, 223-238. Woodbridge: The Boydell Press.
21. Tangherlin, Timothy R. 1990. "'It Happened Not Too Far from Here...': A Survey of Legend Theory and Characterization." *Western Folklore*, br.4: 371-390. doi:10.2307/1499751.
22. The Metropolitan Museum of Art. n.d. "Illustrated Legends of the Kitano Tenjin Shrine (Kitano Tenjin engi emaki)." Pristupljeno: 18.8.2020. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/45428>.
23. Turistička zajednica Područja đurđevačke Podravine. n.d. "O Picokijadi." Pristupljeno: 15.8.2020. <https://picokijada.com/o-picokijadi/>.
24. UNESCO. 2010. *Nomination file no.00443 for Inscription on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage in 2010*. <https://ich.unesco.org/doc/src/07508-EN.pdf>.
25. UNESCO. 2011. *Nomination file no.00531 for Inscription on the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding in 2011*. <https://ich.unesco.org/en/8-urgent-safeguarding-list-00407>.

26. UNESCO. n.d. "Living heritage and threats." UNESCO Intangible Cultural Heritage. Pristupljeno: 21.8.2020. <https://ich.unesco.org/dive/threat/?language=en>.
27. UNESCO. n.d. "Oral heritage of Gelede." UNESCO Intangible Cultural Heritage. Pristupljeno: 17.8.2020. <https://ich.unesco.org/en/RL/oral-heritage-of-gelede-00002>.
28. UNESCO. n.d. "Oral traditions and expressions including language as a vehicle of the intangible cultural heritage." UNESCO Intangible Cultural Heritage. Pristupljeno: 12.8.2020. <https://ich.unesco.org/en/oral-traditions-and-expressions-00053>.
29. UNESCO. 2009. *What is intangible cultural heritage?*. [s.l.]: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000189113?posInSet=4&queryId=232e230b-82b1-4dfc-bad7-114798fa0b7f>.
30. Vansina, Jan. 1985. *Oral Tradition as History*. Oxford: James Currey.

Legende i mitovi kao nematerijalna baština

Sažetak

U ovom radu ću predstaviti mitove i legende kao dio nematerijalne baštine, koje je njihovo značenje te kako ih se prezentira. Mitovi i legende su folklorne priče, a razlikuju se po tome što mitovi govore o izmišljenim događajima i najčešće nadnaravnim bićima, dok legende češće opisuju stvarne događaje ili verziju stvarnih događaja obogaćenu fantastičnim elementima. Oni su od kulturne važnosti jer su dio tradicije naroda i dokaz o načinu života naših predaka te njihovom pogledu na svijet. Tokom povijesti su se prenosili s koljena na koljeno usmenom tradicijom, a kasnije su znali biti i zapisani. Često su same priče bile vezane uz tradicionalne plesove i glazbu, a danas su najčešće tako i sačuvane kao dio nematerijalne baštine. To možemo vidjeti u primjerima poput Gióng festivala hramova Phù Đổng i Sóc ili Gelede ceremonije Yoruba naroda. Oba se primjera ujedno i nalaze na UNESCO-ovoj listi nematerijalne baštine svijeta. U Hrvatskoj imamo primjer Picokijade, festivala u Đurđevcu, koji se temelji na Legendi o picokima. Mitovi i legende mogu biti vezani i uz materijalnu baštinu, što možemo vidjeti u primjeru mitološkog kralja Minosa i mita o Minotauru te arheološkog nalazišta Knos. Također, u umjetnosti možemo vidjeti razne mitove i legende kao teme skulptura ili slika, primjerice Rođenje Venere S. Botticellija.

Ključne riječi: legende, mitovi, nematerijalna kulturna baština, usmena tradicija, Konvencija za zaštitu nematerijalne baštine

Legends and myths as intangible heritage

Summary

In this paper I will present myths and legends as a part of intangible heritage, what is their significance and how they are presented. Myths and legends are folklore stories, and they differ in the fact that myths talk about imaginary events and most often supernatural beings, while legends often describe real events or a version of real events enriched by fantastic elements. They are of cultural importance because they are part of the tradition of the people and proof of the way our ancestors lived and their worldview. Throughout history, they were passed on from generation to generation, through oral tradition, and later on they were written. The stories themselves were often related to traditional dances and music, and today they are mostly preserved as a part of intangible heritage. We can see this in examples such as the Gióng Festival of the temples of Phu Đông and Sóc or the Gelede ceremony of the Yoruba people. Both examples can also be found on the UNESCO's lists of intangible world heritage. In Croatia, we have Picokijada, a festival in Đurđevac, which is based on the Legend of the picoki. Myths and legends can be connected to tangible cultural heritage, which can be seen in the example of the mythological King Minos and the myth of Minotaur and the archaeological site Knos. Also, in art we can see various myths and legends as a theme of sculptures or paintings, such as the Birth of Venus by S. Botticelli.

Key words: legends, myths, intangible cultural heritage, oral traditions, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage